

Omatunto kohtaa Tšetšenian

■ JUKKA MALLINEN

Åsne Seierstad: Groznyin enkelit. Suom. Päivi Kivelä. WSOY 2008.

Tunnettu kansainvälinen toimittaja Åsne Seierstad on tehnyt reportaasikirjan asiasta, joka tuntuu jo menettäneen ajankohtaisuutensa, nimittäin Tšetšeniasta ja siellä muhivan konfliktin nykyvaiheesta. Tartuin teokseen vähän epäillen, onhan hän saanut kyseenalais-takin mainetta kohukirjallaan kabalilaisesta kirjakauppiasta. Ennakkoluuloni joutuivat häpeään: tämä silminnäkijän todistajalausunto todella pysäytti.

Tšetšenia on kadonnut maailman uutisotsikoista. Nyt Seierstad repii vaikenemisen rikki ja näyttää laajalla ja vastaansanomattomalla aineistollaan, että likainen sota ja väestön suuret kärsimykset ovat yhä arkipäivää Pohjois-Kaukasiassa. Seierstad matkusteli Tšetšeniassa pääasiassa salaa ensimmäisen sodan aikana ja uudestaan parina viime vuonna. Tunnelma on pelottava – kukaan ei voi olla varma hengestään. Kuolemanpartiot uhkaavat kaikkia, joita epäillään syytä tai syyttä nykyhallinnon vastustajiksi.

Seierstad livahtaa salaa tapaamaan perhettä, josta kaikki miehet ovat kadonneet. Perhettä epäillään nykyhallinnon vastustajiksi eli ”terroristeiksi”. Naiset viettävät loputtoman murheensa kanssa varjoelämää suljettujen ovien takana koko kylän kavahtamina ja pelkääminä, odottaen milloin heitäkin tullaan hakemana yöhön ja usvaan.

Rankaisemattomuuden ja raään väkivallan oloissa tšetšeenit ovat

vapaata riistaa, jota kidnapataan, kidutetaan, murhataan ja heitetään pelotukseksi katuvierille. Järjestelmään kuuluvat myös salaiset vankilat ja kidutuskeskukset.

Venäjän ruhjova politiikka on muuttanut maan käytännöt niin julmiksi, että mielisairaudet ovat hyvin yleisiä. Tšetšenian väestöstä on sodassa kuollut jopa 20 prosenttia. Lapset ovat menettäneet kaiken, lukutaidon ja vanhempansa. He ovat villiintyneet ja jääneet kaduille.

Mutta laittomuuden keskelläkin ihmiset yrittävät ylläpitää elämää. Seierstad tapaa sinnikkään tšetšeenimatriarkka Malikan, joka yrittää pitää lastenkotia katulapsille. Byrokraattisten esteiden ja häikäilemättömien lahjustenkiskojien kiusaamana tämä rohkea nainen onnistuu pelastamaan lapsia kadulta pyrkien antamaan heille kodin turvan ja harmonian. Monella näistä lapsista on vaikeita psyykkisiä ongelmia pelottavien sotakokemusten jäljiltä.

Vanhalta isoäidiltä toimittaja taltioi vaikuttavan ja katkeran kertomuksen tšetšeenikansan pakosiirrosta Keski-Aasiaan talvella vuonna 1944. Tämä kärsimysten tien kuvaus luo syvää perspektiiviä nykyisiin julmiin ristiriitoihin.

Myös venäläiset kärsivät sodasta. Seierstad haastattelee venäläistä äitiä, joka hakee kotiin sodassa sokeutuneen ja sotilassairaalaan hylätyn poikansa. Näistä miinojen uhreiksi joutuvista poikasista armeija käyttää kyynistä nimitystä ”kertakäyttösotilas”.

Hän tapaa moskovalaisperheen, jonka poika istuu vankilassa hyökättyään skinien joukossa kadulla kaukasialaisen kimppuun. Tavallisen venäläisen hätä ja avutto-

muus pojastaan oikeuslaitoksen ja vankilan korruption, vihan ja rasismin kierteen keskellä on vaikuttavaa. Myös katkeran negatiivinen aatepuuro kadunmiehen mielessä panee ajattelemaan.

Vallan hyyttävät realiteetit tulevat käsinkosketeltaviksi, kun toimittaja onnistuu tapaamaan Kremlin Tšetšeniassa asettaman nukkehallitsijan ja sotalordin Ramzan Kadyrovin. Muurien takana tämä sodasta miljardeja ryövävä itämainen despootti pitää tuhannen ja yhden yön hovia; lemmikkinään muun muassa leijonia.

Seierstadin toimintapa muistuttaa suuresti Anna Politkovskajaa: Annan tapaan hänkin nojaa naisten verkostoihin. Rohkeat naiset vievät häntä henkensä kaupalla salaisiin tapaamisiin. Hän näkee, miten he yrittävät pitää yhteisöä ja normaalia elämää pystyssä, varjella lapsiaan, poikiaan ja miehiään – usein turhaan.

Seierstad kuvaa sisältäpäin naisen maailmaa ja heidän sankaruut-taan. Miehet, heidän tyly historiansa ja maailmansa, näkyvät ulkoa päin – heille jää aseiden, terroritekojen ja propagandan mustavalkoinen kieli. Jos Politkovskaja pääsee-kin ehkä syvemmälle yhteisöön, niin Seierstad osaa kuvailla länsimaiselle lukijalle tuhon ilmapiirin jopa ilmaisuvoimaisemmin.

Vanha mies esittää Seierstadille ja lännelle syytöksen: ”Olette pakottaneet meille muslimiyhteiskunnan.” Tšetšeenit ovat perinteisesti individualisteja ja sufeja. 1900-luvun mittaan heidän yhteisönsä muuttui varsin maallistuneeksi.

Mutta nyt, kun maallinen kansallinen vapausliike on murskattu, heille on jäänyt vain Allah, funda-

mentalismi, joka kestää paratiisin nimeen minkälaisen terrorin tahansa. Siksi hyvin konservatiivinen islam alkaa nykyään olla lähes vallitseva Tšetšeniassa.

Nyky-yhteiskunnan instituutiot ovat hajonneet ruhjovan politiikan seurauksena. Niiden tilalle ovat tulleet perinteiset klaanit eli *teipit*, jotka ovat jääneet ihmisille ainoaksi turvaksi.

Ramzan Kadyrov on kerännyt paljon entisiä sissejä joukkoihinsa. Niinpä hän pystyy kääntämään aseet myös Venäjää vastaan. Kreml on tosiasiallisesti menettänyt kontrollin Tšetšeniassa ja Pohjois-Kaukasiassa. Tänään puhutaan paljon sen afganisaatiosta.

Kaikkiaan Seierstadin kirja on vaikuttava hätähuuto – mistä vaikenemme? Maailman omatunto voi vielä joutua kohtaamaan Tšetšenian.

Kirjoittaja on venäläisen nykykirjallisuuden kääntäjä ja Suomen Penin puheenjohtaja.